

Bodemzorg is ook een collectieve uitdaging

Stedenbouwkundige Hans Vandermaelen rondde dit jaar zijn doctoraatsonderzoek af over de rol die verstedelijking kan spelen in het verduurzamen van landbouw. "Voedselproductie wordt te vaak aangepast aan verstedelijking in plaats van omgekeerd."



VOOR WIE?

De hele biosector



Als we een ander soort voedselproductie willen, dan hebben we ook een ander soort stedenbouw nodig", stelt Hans Vandermaelen (ILVO-UGent) als we hem spreken naar aanleiding van zijn doctoraat 'De verstedelijking van de agro-ecologische reproductie van bodemvruchtbaarheid' (2023). Hierin buigt de geograaf en stedenbouwkundige zich over het stedelijke voedselvraagstuk: wat is de plaats van voedsel en landbouw in een samenleving die steeds meer stedelijk wordt?

Waarover gaat jouw onderzoek?

Hans Vandermaelen: "Verstedelijking en voedselproductie staan vandaag lijnrecht tegenover elkaar. In veel opzichten is dat onhoudbaar. De ambitie van het onderzoek was om die twee weer dichterbij elkaar te brengen, vooral door te kijken naar een ander soort stedenbouw. Eén die niet de teloorgang van de landbouw veroorzaakt, maar net een context creëert waarbinnen duurzame voedselproductiesystemen kunnen ontstaan. Ik denk daarbij voor alle duidelijkheid niet aan daktuinen of andere typische vormen van stadslandbouw, want dat kreeg ik vaak te horen. Het conflict is

niet opgelost wanneer we een laagje voedselproductie toevoegen aan de stad zoals we die vandaag kennen, want dat zal niet verhinderen dat er in de stadsrand verder landbouwgrond verloren gaat, dat we structureel boeren verliezen, enzovoort."

Je kwam daarbij uit op agro-ecologische landbouw

"Dat was inderdaad de focus van mijn onderzoek. In agro-ecologie zitten een aantal sterke sociale en ecologische principes vevat die helpen om de huidige stedenbouw in vraag te stellen. Omdat ik zelf geen achtergrond in landbouw had, volgde ik tijdens mijn doctoraatsonderzoek een opleiding bij Landwijzer. Ik verdiepte me in wat er allemaal in de agro-ecologische beweging leeft en zocht thema's die inspiratie konden bieden voor een 'agro-ecologische stedenbouw'. Een van de hoofdthema's die daar uit kwam was bodemvruchtbaarheid."

Waarom bodemvruchtbaarheid?

"Ik leerde tijdens de opleiding van Landwijzer hoe belangrijk bodemvruchtbaarheid is binnen agro-ecologie, maar ook hoe ongelooflijk veeleisend dat is voor individuele boeren. Over veel aspecten heeft de boer immers weinig of geen controle: bepaalde grondstoffen zijn niet aanwezig op zijn bedrijf, kringlopen sluiten vereist samenwerking op landschapsniveau, er ontbreekt infra-

Dit artikel verscheen in gewijzigde vorm al op de website van De Landgenoten www.delandgenoten.be.



structuur om bijvoorbeeld te composteren... Toch is bodemzorg iets waarvan vele mensen denken dat het een verantwoordelijkheid van individuele boeren is. Daar vond ik mijn kapstokje om agro-ecologie aan stedenbouw op te hangen. Hoewel individuele boeren een belangrijke rol spelen, is bodemzorg ook een collectieve verantwoordelijkheid die vaker collectief aangepakt zou moeten worden."

Bij wie ligt die collectieve verantwoordelijkheid voor bodemvruchtbaarheid dan?

"Bij de samenleving als geheel. Het klinkt vandaag misschien nieuw en exotisch, maar veel historische literatuur toont aan dat bodemvraagstukken ooit wel collectief werden aangepakt. Zo had je vroeger in Zemst beerputinfrastructuur waar menselijke mest uit Antwerpen per trein naartoe werd gebracht zodat de lokale boeren die op hun akkers konden verspreiden om bodemuitputting te voorkomen. Later, bij de intrede van het rioleringsstelsel, maakten sommige stedenbouwkundigen zich echt zorgen over de impact op de landbouw en dus de voedselproductie voor de hongerige stad.

Je vindt veel van zulke voorbeelden terug waar bij stedelingen zich actief bekommerden om de bezorgdheden en uitdagingen van landbouwers. Dat is ook niet verwonderlijk, want die stedelingen waren afhankelijk van die

landbouwers om in hun voedselbehoefte te voorzien. Die bezorgdheid zijn we vandaag helemaal kwijt. Dat is problematisch. Het resultaat is een stedelijke samenleving waarin agro-ecologische boeren het zeer moeilijk hebben om te bestaan, laat staan om te groeien."

Hoe kan de samenleving die bodemvruchtbaarheid mee ondersteunen?

"Dat debat moet ten volle gevoerd worden. Een van de voorbeelden waar ik me in verdiepte is grondbeleid en publiek grondbezit in het bijzonder. Alle publieke instellingen samen bezitten heel wat landbouwgrond. Met die gronden zouden ze actief beleid kunnen voeren, bijvoorbeeld ter ondersteuning van agro-ecologische bodemzorg.

Alleen bestaat er geen uitgebreid overzicht van het grondbezit van publieke instellingen in de vorm van cijfermatige gegevens of kaarten. Dan kan je ook geen grondbeleid voeren."

Om die leemte op te vullen onderzocht je alle publieke grondtransacties in de provincie Oost-Vlaanderen tussen 2010 en 2020?

"Ja, daaruit leerde ik dat het publieke grondbezit in Oost-Vlaanderen op 10 jaar tijd met 11% is gestegen. Voor veel beleidsdoelen werd er grond gekocht, zoals voor natuur, waterbeheer, mobiliteit en huisvesting. Voor landbouw of voedsel is er vandaag geen actief

grondbeleid die naam waardig."

Hoe verklaar je dat besturen iets belangrijks als voedselproductie en grond zo over het hoofd zien?

Hans: "Daar speelt de verregaande vervreemding van de stedelijke samenleving tot haar voedselproducten een grote rol. De aanwezigheid van landbouw en boeren lijkt voor de meeste stedelingen een evidentie. Maar als je het reilen en zeilen van die sector wat nader gaat bekijken, ontdek je dat dit verre van evident is. Boeren zijn erg afhankelijk van de context waarin ze verondersteld worden voedsel te produceren. Daarom is het belangrijk om de stedelijke samenleving en voedselproductie naar elkaar toe te brengen.

Het aantal maatschappelijke en beleidsmatige verwachtingen ten aanzien van de landbouwsector is spectaculair. Het is niet ernstig om die allemaal bij individuele boeren te parkeren. Op een bepaald moment zullen we de collectieve dimensie van al die uitdagingen onder ogen moeten zien en vastpakken."

MEER WETEN?

In 2024 loopt de expo 'Gentse Gronden' in het STAM in Gent over verleden, heden en de toekomst van het publiek landbouwpatrimonium van Gent. https://stamgent.be/nl_be/evenementen/gentse-gronden.